

ukuba ukona unntu ongenatyala? Singatinina ukunxiba kakuhle xa singenzanga zikweliti? Malunga nale ndawo iti, kuko ukummema u Satana ummemela edinaleni, mna okwam andizange ndiyenze lonto, okunye andinako nokutsho ukuti, kubangumsebenzi ukumkupa xa sel'engene. Loua ityala asiyyo nento ukulunga.

INCWADI EBKISWE KWI CHIEF MAGISTRATE YASE
TRANSKEI.

Kubeko i Komiti emiselwe ukuba ibale incwadi eya kwi Nkulu ye Mantyi, eyenjenje ukuquba kwayo—

To Captain Blyth, C.M.G., C.M. Transkei,

Nkosi, kuko indawo esingati kuba silusapo lwako sikuvise ngayo sifuna izwi lako, yindawo ehlala isikatzaza iminyaka ngeminyaka. Lendawo ke asiyangoku kodwa, sine-xesha elikulu sixoxa ngayo. Esite ke kuba kudala siyiteta lento, safumana ukuba situmele kuwe, Nkosi, usincede kuyo.

Into leyo esingisele kuyo ngumvuzo lo uli £10 uvela ebantwini. Lomali yetu ayifunyanwa kanye yinkoliso. Ngoku kuvakala lendawo ye Is. seyisuke lonto yangu mkubhane ongapezulu, kuba lowo ungafika esiti tina imali siyikupa e-ofisini; ke akucacisi nokuba ngayo ke, namatyala apambili ayakuhlulwa kona na? Kunye nokuba kupela kwemali efanele ukuzuzwa ngo titshala libe libubile na ishumi le ponti? Sibe sikucela ukuba usicacisele lendawo yokuba le Is. ibulala elishumi le ponti na? Kube kubonakala lendawo yokuba u Rulumente enze i reduction ye 20 per cent, bona abantu benze i reduction nabo. Kube kungati ukuba le Is. iba yeyona itiwe pass, ayingesizi luto ezikolweni. Oko kukubulala izikolo, kuba kungeko mntu ungafundisayo xa kunjalo.

Sikutemba, Nkosi, kuba ungumxasi wokukanya kwelilizwe oku uyakusivela kuwo uyomelezise ezinkosini nakubantu.

INTLANGANISO ELANDELAYO.

Emva koko kukangelwe indawo yentlanganiso eyakuba ngo September ekumiswe ukuba maze ibe se Caba (All Saints) ekuyakuti ngayo kubeko amapepa aya kuleswa ngo Messrs. J. Ntozeni T. Ndwandwa, no P. Lusasen. Engokumisa enye evana kwanele yabo. Kubeko ingxoxo, ekute emveni kwayo kwakuba kungagqityanwanga ndaweni, yape-la intlanganiso.

IMBALI YASE MBO.

[w. w. g.]

No. 3.

INTSHAYELELO.

Bokumbula abalesi betu ukuba bendite ndoke ndiyiyeke le mbali okwexeshana. Kodwa kuko izizatu ezindibangele ukuba mandingemi mandishunqisele ezontwana zizintshunqe zale mbali noko zihamba zinemikamo ehamb' isala kuba ndibangwa likwele lobuzwe ukuba mandenjenje. Imbali yakowetu asikuko nokuba ndinga ingaziwa kakuhle ishicilelwe kuba zonke izizwe ezinembali ziba zihleli azifile noko sukuba sezicita-kele. Sifundiswa nge mbali zezizwe zase Greece, Rome, Egypt, nezama Ngesi njalo-njalo, into ezazizizo kwa nento eziyyo namhla. Ke ngoko zipilile, kuba nati singazange sizibone sazi nto ngazo, namhla ngenxa yencwadi zembali zazo, siyazibona, siyateta nazo, siyazekela nenteto nemikwa etile kuzo kubume banamhla bazo. Ukutsho ke kukuti ndenza amazwembe-zwembe ako Gxuluwe nakule yase Mbo, pofu ke neyase Maxoseni andikayiti nqa. Make kaloku siye e Mbo nge ngqondo zemixelo yetu, ke siye kubonela inxenye yamaduli, ka Mpangazita, no Matiwana, ukucita kwake u Mijoli, nokukuza kwake u Mtinkulu (umkuluwe wake), nokucita kwake u Qunta, Abesutu, nama Dlamini, njalo-njalo. Kuva kala mhlope ukuba ezona nkosi bezinamandla e Mbo, zisibozo. Zizo ezi—Ezama Kaba-ludaka. Ngu Bungane, Mpangazita, Mtinkulu, Mahlapahlapa. Eyakwa Langa. Ngu Zwide ka Langa, abanye bati ngoka Mlotya, abanye bati ngoka Matsho-tyana. Eyama Ngwana. Ngu Matiwana. Eyakwa Zulu. Ngu Tshaka ka Menzi, abanye bati ngoka Senzangakona. Eyakwa Mtetwa. Ngu Dingiswayo into ka Jobe.

Ndoke ndicubunge namhla malunga namaduli ka Matiwane no Mpangazita, neqinga awade walinga lona u Matiwane ukuze ade amfeze u Mpangazita. Kanjalo ndolinga nakumaduli ka Matiwana no Mahlapa-hlapa, no Bungane kude kube ku Mti-mkulu. Kutiwa kwaqalela ngokumane kusihla izimanga ezinje ngezi:—

ISIMANGA SENKUNGU.

Iti imbali kwati ngamhla utile xa kuhlakulwayo, ngemini ekwaku hlakulwa intsimi yenkosi u Mahlapa-hlapa, kwabonakala kuvela intsika ye nkungu, eyasuka yangumpongo obekise pezulu, yaye ihamba iqubela pambili isitsho ngamadum-dum apantsi. Kute kwakuba njalo, kwayekwa ukusetyenzwa, kwabonelwa esi simanga sale nkungu. Yahamba igqita e-zantsi kwemizi ngemizi, yade yasuke yawela umlambo otile yonda ngomzi ka Gogo (umpakati omkulu wakwa Kaba-ludaka) obumi pantsi kwentaba etile. Kutiwa, ite yakulunga nawo, bati onyana abahlanu baka Gogo kwakunye nesiqwala sakona, baziguqula impahla ezinje nge nkomo negusha, bazigalela ezintlanti, bela ezindlini kunye nosapo lwabo. Kutiwa ke ite kaloku yakulunga nawo lomzi, yatwabalula, yalinganisela ububanzi bomzi lowo, yabeta kaloku akwabonakala nento le. Injalo-nje lenkungu ite xa isondelayo, wavakala umgqumo wayo opantsi, yatsho yada yabubula, yaye iwisa izixwemba zamatontsi ekutiwa aye ngange sandla somntu ubukulu bawo, into awatsho kwaquma notuli pantsi. Kube mzuwana bebonela abo bonke babe yibona lonkungu, yabonakala ipakama ibeka pezulu. Kute bakukangela kula ndawo ib'inomzi ka Gogo, kwabonakala sekulibala elingenayo nendlu natango, nankomo nagusha nantoni, wabuta, wabuta umntu nesoko eli lisekela imbiza. Baqwalasela baqwalasela, yada ayabi sabonakala. Akuzange kubuye kuviwe nento le ngo Gogo lowo nomzi wake, kude kucitakalwe nje. Wazilelwa umnyaka wonke ngama Kaba-ludaka kuba ebe ngumntu omkulu.

IMVUNGUZANE (WHIRL-WINDS.)

Zininzi zona kanye imbali ezizimanga zabantu nemizi ekade imka nenqwitela zase Mbo. Ngamanye amaxesha zasindisa abantu nase zintshabeni. Bako ekubaliswa ngabo abati kulo olotuli lwencitakalo batwalwa zinqwitela zeza kubaposa kwamanye amazwe, kanti baya kusinda ngesandla esinqabileyo nesinamandla. U Nomagoza umfazi ka Manqindi (Mekeni) into ka Majiki iciko elikulu lakwa Ntinde, kutiwa ngomnye owatwalwa wafunqulwa luqwitela lwaya lwamposa kwezinye izizwe, kanti kukusinda kwake oko. Upile wade wamdala kakulu, esel'engum Kristu. Kwakona imvunguzane yake yemka nenkosi u Maqubela, ekuvakalayo ukuba wemka intsuku ezitile, wabuya wabuyiswa, kodwa akabi sapila xesha lide emva koko. Esinye ke isimanga esabaliswa ngababantu bamhlope babe babini benenja, kutiwa, bebeke bapose emaweni kunye nalo ngqeqe yabo, suke bangayi kuntlaleka pantsi, suke bati ukufika pantsi baye kancinane, basuke bahambe kwa indlela yabo behamba beshumayela. Yiyo imbangeli yokuba boyikwe badume kangaka kwi zizwe zase Mbo. Zininzi imbali ezingabo bantu zokusinda ekubulaweni, ezingati zibalisiwe zonke; kubeko abapikayo, ngokukodwa abantu abatsha bezimini. Akucaci nakakuhle olona hlobo bade babulawa ngalo ngamadodana, kodwa kona babonwa sebefile kwintlambo etile njengoko sendike ndatsho kwibinza lokuqala lale mbali.

Esinye ke isimanga sesomnye kumntu oyinkazana, unina ka Mr. M. Mabeta, owasinda ngendlela engumangaliso. Kutiwa wati ebekwiqela elali banjiwe zizidlabantu, kwati xa sebebile bonke abanye awaye tinjwe nabo, mhla kwakuse kulolwe nezitshetshe, kwati kuba umzi umi pezu kweliwa, kwati xa sel'ebanjwa ukuba axelwe watiwa hlasi yinto angayiboniyo naye, engabonwayo nangama Zim lawo, yamtoba eweni apo, yaya kumti ngcam pantsi kancinane, wavuka wabaleka kanti uyakusinda kupele. Asala epitizela ama Zim, ekohlwe apo ehla ngakona, waba ebaleka ke yena, wada waya kufika kwizizwe ezingabantu waba ke uyasinda njalo.

UKULWA KUKA MATIWANA NO MPANGAZITA.

Maninzi wona amaduli akade zivalwa ezo nkosi zombini kungeko ifuna kugoba pantsi kwenye, kodwa bekukolisa ukugxotwa ama Ngwane. Kuti kusisa kungati asingawo lawa ebubulewe kwanga akusalanga nomntu lo. Bekuti ukuqondisa ukuba u Matiwane ubenemikosi emininzi, kuvakale xa ibizelwa ndawonye xa kutiwa mayibuye ihlanganisane nokuba igxotiwene nokuba igxotile yapanziswa ngu Mpangazita. Kovakala kumacalana onke imikosi yokubizana kwayo ebisiti—Iwu! iwu!! iwu!!! itsho kamnandi ke yona, itsho kufe nelizwe

lipela apo ihleli kona, inge asingawo lawa abulewe kangakaya edulini. Kunjalo nje, kanti sukuba eyikupe yagqiba izizwe, isilwa nje enye apa, iyalwa pipipi nezinye izizwe kwangale mini inye. Ezona mini zinkulu kunezinye zimbini zokuncamisana kwezo nkosi. (a) Kumhla ama Ngwane afunzela ekaya komkulu kwa Mpangazita, apo ubuhlanti benkabi zodwa ib' ililizwe lipela, bunamasango asibo. Onke amabala akoyo ezinkomeni ekona, elo ibala lihamba lodwa, elo, lihamba lodwa U Mpangazita ube namabandla ahlala eko komkulu nje ngamasoldati, agcina umzi wakomkulu. Igama lawo bekutiwa yi Midletye. Kwati ke lomhla, angena kwa ngobusuku ama Ngwane komkulu, kwaliwa pakati kwezindlu, ade angena nase buhlanti, aye nxámele lamawaka-waka enkabi zika Mpangazita. Ngumhla lowo awalwa ama Kaba-ludaka ade atshi kilelana, awakupa nzima ekaya ama Ngwane. Kute malunga nexa ledinala, avuma ama Ngwane agxotiswa, abulawa kunene lomini nobusuku bayo egwaza kodwa umntu. Abulawa ngo. hlobo angazanga alufumane ngalomini, aqutywa nje nge nkomo, koko ingu Matiwana, ahamba esilwa noko sekunjalo.

Kute ke emva koko, wake wapumla u Mpangazita umnyaka wamnye. Kute kowesibini kwafika amadoda asibo etunywa ngu Matiwane ukuza kuxolisa ku Mpangazita asuke abulawa asixenze ngama Kaba-ludaka, yayekwa enye ukuba iye kubika ekaya. Kute kwakuba njalo, waqumba kunene u Matiwane wayikupa ngomsindo wayisa, kwadibana kakubi Watimba wacita kwamdaka u Matiwane agxotwa namhla nawo ama Hhluhi, kodwa akapanziswa, zatinjwa kunene inkomo zawo, kwasala intwana encinane. Ute kwakuba njalo u Mpa ngazita, wabuza kuma Kaba-ludaka ukuba enzela ntonina ukuziyeka inkomo zimke no Matiwane? Asel' equmba nawo esiti—"Hayi nkosi ziyabuya, niye kutabata ezininzi." Wahlatywa ke umkosi kwafunzwa ke ngama Hluhi. Kwafika izingcamba nge ngcamba eyama Ngwane, isel' ivingcile kwinkalwana zonke. Afike agqoboza embindini pakati ama Kaba-ludaka ngomkonto, angena, ladla ijozi kwajuba ikaka le Ngwane kwakupela atsho atshisa nemizi, nelizwe, agwaza akabuya ngamva, atimba akútula kwetu, ade anqika nezisele, avuna namazimba asezindle, abulala nenja, nosana, nonina, kwaf itye nembokotwe, abuya sel'esina ingodwane namhla (b) Kute ke emva koko wafuduka u Mpangazita wenyukela e Lusutu wafike wabacita abe Sutu kwamdaka, wabusa apo kwapela. Kuqúbe kwaqúba, wagaleleka u Matiwane kwaliwa kwaliwa hayi kwalukuni kanye, kwayawati ukubulawa kwempi ka Matiwane akwabi nganganto. Ute kwakuba njalo waya ku Zulu ka Mafu u Matiwane kwa kumzalwana ka Mpangazita, eyakucela iqinga, kuba esazi ukuba kuko isilandu esitile esikoyo pakati kwezo nkosi. Wamnika icebo lokufunza ebusuku, kuqgabi semini.

(Isaqutywa.)

IMBALI YAMA XOSA.

[W. K. NTSIKANA.]

(Esele kwebonakele kwelidluleyo.)

NYAKANA WATA NO SONTU KWA DIKO.

Kwati kwanduluka abafu Bonondwayi, baya kuhlola kwa-Diko, ukuba bangazifumana na inkomo. Bahlole babuya bengenzanga nto, bafike bawo ngazo ku-Sontu, ukuba asintw'ina nkomo, ludala. Wasel'ezekwa mzekweni u Sontu. Anduluka ke nawama Hleke, epetwe yinto ka-Bini. Leliba!

U-Ndish' owubangayo ;

Ikoncw' elinqila lase Bunguni.

Umsukuvimba, ungumntan' enkosi, ungu mnta ka-Bini.

Umyolula nto zinde zasemlanjeni

Unkomo zidla nenkunzi ka-Mondliwa yase Mamfengwini.

Baya kuba ke kwa-Diko. Ekoko ke, bati bakufika kwintaba ye-Gungululu, batuma intlola u-Jwaqu intw'akwa Hleke no-Hei wasema Mbalwini, nabanye. Beye bafika, baviwa, kwati ukupuma komzi wabanjwa u Hei nento ka Canekana. Ivakele imemeza u Jwaqu isiti—"Wena Jwaqu! wena Jwaqu! ndibanjiwe, makuze inkomo zam zize kundikulula." Bamte rwaqa ngengqanda entla kwenkaba, besiti linyagaza, abambulala. Bamhluta umpu, kuba wayepete wona ; baya kuwubeka kweny' indlu kuba babewoyika, bati uyakubonwa ngomso yinkosi.

O-Jwaqu, ndawonye nezinye intlola baye baxela ukuba u-Hei ubanjwe. Yeka ke u-Sontu (kuba ligosa lake)

wasel'esiti makufunzwe, wala umkosi wati kusebusuku kofunzwa ekuseni. Yagaleleka ke xa kuti qêke ukusa, sasi wandawili nesipendu ; kuseloko yafika kubu lwangu-lwangu. Wati u-Hei wasel'esiti pululu ebuy'etsiba kwakulandlu ib'inompu wake wawufumana, walwa kwa ngawo. Igqoroze kwaba maxoba kupela ; iqube isantsule ekoko. Ite ke yakubon'ukuba ikude kufupi, ye tú impi ka Diko kwindawo ngendawo yenz'izilulu ; kwati kuba kwakute gxwa-gxwa impokela zaba Tembu kubo, ekuyeni kwabo, bavakala besiti—"Isenjenjeyanje impi ka Diko iyeza." batshoke banyel'imiciza. Ibonakele ihlangana isel'ilandela. Lavakala ivamb'elishunje lika Nqeno listi—"Sidiniwe ukumane kuko into eman'ukusilandela." Watsho ke wabonga into ka Calata u-Basi, wabonga into ka Gola u-Lekuza, wawabeta ngamanye ; kwati kuba bona beyeya mahashe, bati ukuwajika kwabo yeka! bakuwabamba sebe pakati kwayo. Yekake impi ka Diko! yenz'intane ; lali kohle-kohle yagxotwa lé yama hashe. Yafikake eye nyawo, yadibana kwant'izitshile, latshat'apo ke iroti la ma-Hleke u-Jwaqu, lenza izigede. Babonakala noko ukuba balundwendwe namasela bagxotwa. Wabonakala esala u-Jwara kudinwa, bavakala besiti—"Yimabunguni sikuhlabe." Wati u-Jwaqu—"Bayaxoka wena baleka." Watsho ke wabuya. Leliba!

U-Sondundumsha

U-Gabuz'ixaka

Lumek' amalongwana simke

Maz'embe lukuni, nakona beyijwaqa akukupuma nto.

Umzimba wenzawa ntwana ingaka na?

Idla ngetshoba sihlahlaninga.

Waye esel' eyilahlile nengubo yake yegusha, wasinda noko ke. Anqandwa lomaxoba ngapandle kwesi pupu senkabi esasimke ngamahashe logama kulwayo babaleka naso esino Dangazele inkabi yentonga ka Diko. Bafa abantu kunene lomini, abasazekayo ngoku ngu Dlakwe into ka Gepela, eyada yakala yabandisa, yavakala selisiti—"Imfecane, ubunguni busifundekela ngani na, tutu Mxosa."

Kumhla kwafa Umzati into ka Nyamende, u-Kakalo into ka Xobongoshe, U-Sozilaqa, u-Lekuza into ka Gola, um-Mfene. U-Bolo into ka Xokolo, u-Gomo into ka Pongwe Umvala, Unxapala intw' ekade idliwa ngenxa yokuvimba ; yaqala ukudliwa Ezincuka, yafika yadliwa e Rulu ; kwafa Umtshengecana into ka Nzawu, kwafa u-Balwa into ka Madolwana, into abebesiti ukuyibonga—

Usozilaqa

Udud' enequbu

Umxesha ka Hoshe njalonjalo.

Inxenye yama Hleke isaliswe yindawo yokuti xana amadoda axobayo ukuya kwa Diko kutshe indlu yonina bo Jwara, aseleman' ukunqwasana ngeliti, yake yakona lento! Besite bafike ibulwangu lwangu impi ekaya, ite kanti isebugameni. Iti imbali kukonye inkabi yentonga ka Diko, u Dangazele, bazi ke bona ukuba utshaba selubanyatele, basebeya kuti gilili-gilili emapandleni

Yati ke imikosi yakubuya, ayandule ingene emzini, yake yazinqambi yapekelwa ngencedevu, yayeke ihlanjwa ngamayeza kuba ivela kumzi wobugqi Imfecane. Ziko nezinye iziganeko esingazikankanyayo, ekade inkosi u Jwara ipumelela kuzo.

Uyilwile imfazwe ka Hintsa, eye Zembe, eka Mlanjeni, yile ka Ncayecibi ebe ngundilele. Wati akubuzwa ukuba uyakutinina, wati yena, ndimdala, sendiyakuti ndihlale ndilinde indlu yetyalike watsho ke kwakoko.

INTSINGISELO ZAMA QALO ESI-XOSA.

No. 2.

[W. W. G.]

Inyam' amakwenkwe.

Kuko isifo sodakada (spleen) esite kuba sisoyikeka kakulu, sade sabuhlonitshwa ukutiwa pa ngegama, kwangati soti sakwenjiwa njalo, sibahle kakulu abantu ngakumbi. Lubende elona gama laso. Elike noko asiqalo lona, kukukwekwa nje kodwa okunje ngokuti umntu akuhlwa sisifo esincólileyo kutiwe ukufihlwa, "Udliwe ngumlambo," une Hashe elingwevu, kube ukwenjiwa njalo kupungulwa ububi, nobuhlazo baso kuba kusaziwa ukuba namhla lomntu, nokuba ngulomzi uyakuba nobunqambi nobu nkekevu obutle kwabanye abantu. Baninzi ngoko abade benzakala baya kutshona eman'wabeni ngeso sifo sibi kunene kulityelwe kutiwa—Badliwe ngumlambo.

(Zisaqutywa.)